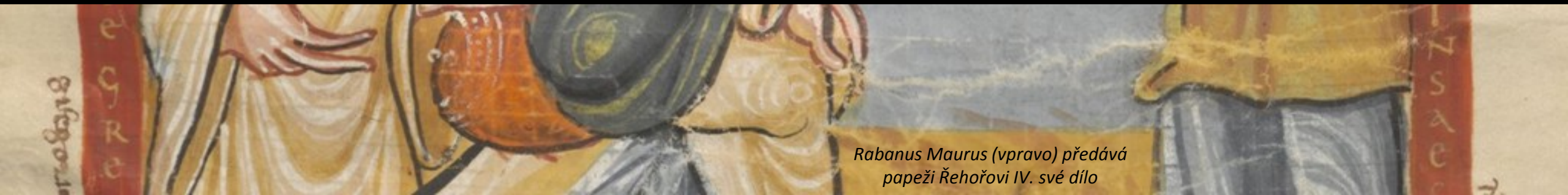




# Základy středolatinšské literatury

Karolinská renesance

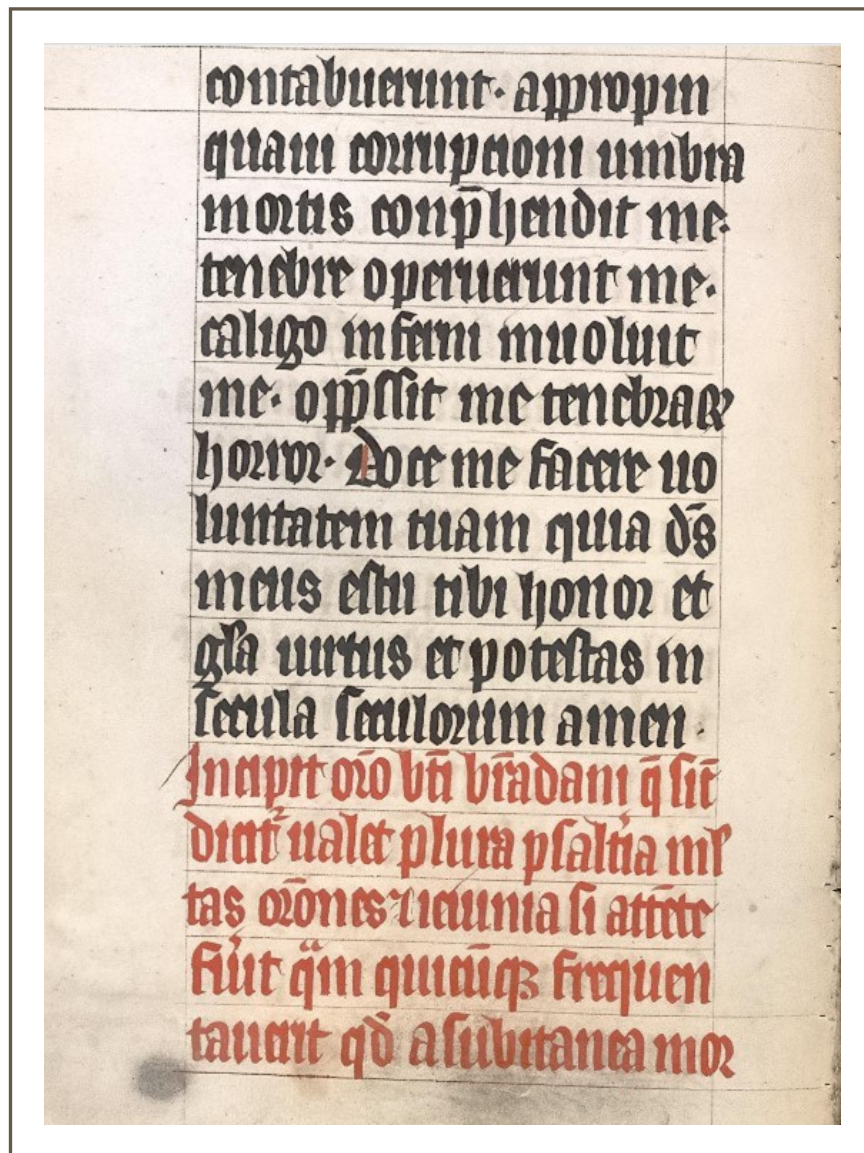
18.10.2022



*Rabanus Maurus (vpravo) předává  
papeži Řehořovi IV. své dílo*

# Domácí úkol: *Navigatio Brendani*

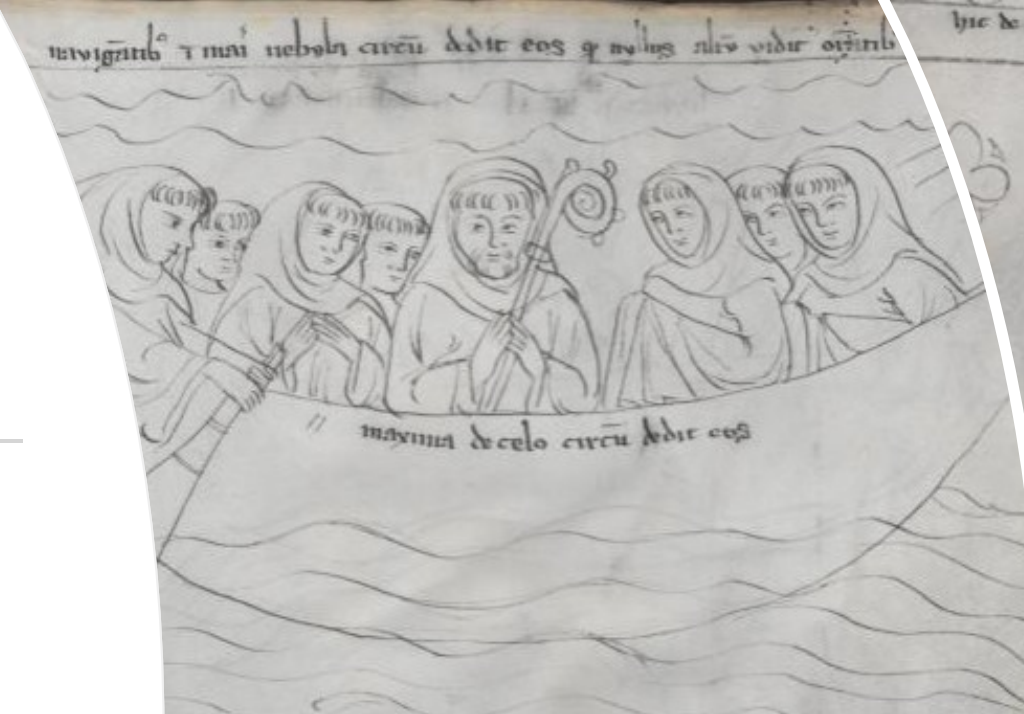
- Brendan (\*484/486) – irský světec (zakladatel kláštera v Clonfertu)
- Navigatio Brendani
  - Sepsáno latinsky 730-780
  - Autorem zřejmě Ir /dobrý znalec irského prostředí a literatury
    - *Immrama* (plavby); *echtraí* (dobrodružství) – staroirské výpravy do „jiných“ světů
    - *Peregrinatio pro Christo* – námořní či pozemské „poutě“ oblíbené u irských mnichů
  - Velmi populární text – dochováno 120 rukopisů, středověké překlady do národních jazyků
  - Struktura textu – dle liturgického roku
- V českém prostředí:
  - Praha NK XII D 10, f. 119v-138r – modlitba sv. Brendana →
  - Wien ÖNB, Cod. 370 – „Liber depictus“ (vznik v českokrumlovském minoritském klášteře)





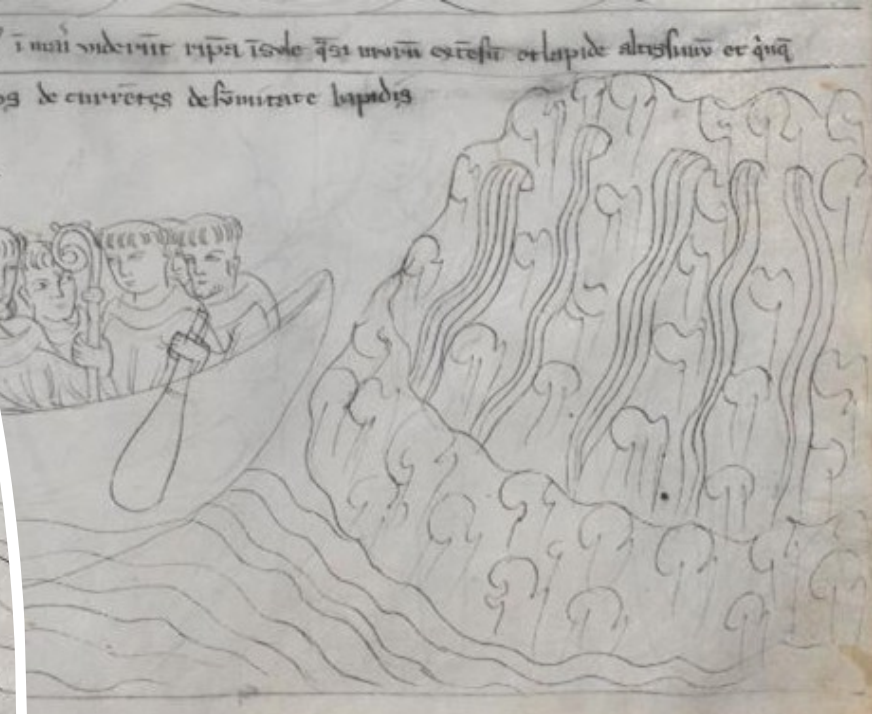
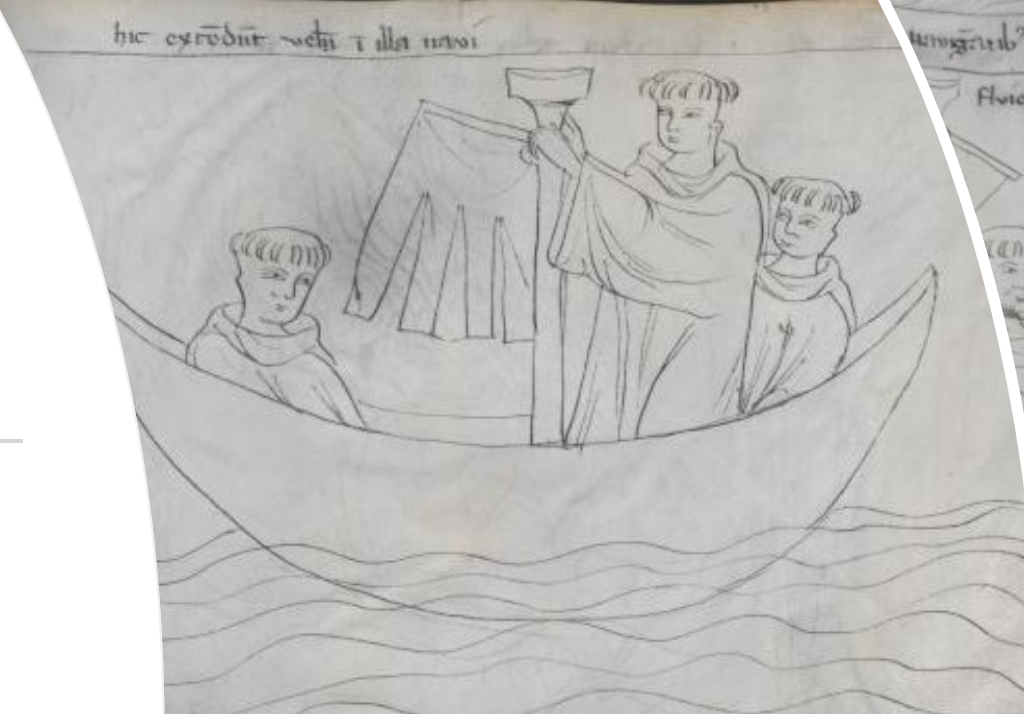
# Navigatio Brendani

- Zde je svatý opat Brendan, který má pod sebou tři tisíce mnichů a všemi silami slouží Bohu.
- Zde bratři z kláštera vychází naproti svatému Brendanovi a nesou mu ovoce a ořšky.
- Když se plavili po moři, obklopil je mrak, takže neviděli jeden na druhého. Začali se však modlit a obklopilo je světlo z nebes.
- Když se svatým Brendanem chodili po ostrově, narazili na mladíka, který zářil jako slunce.



# Navigatio Brendani

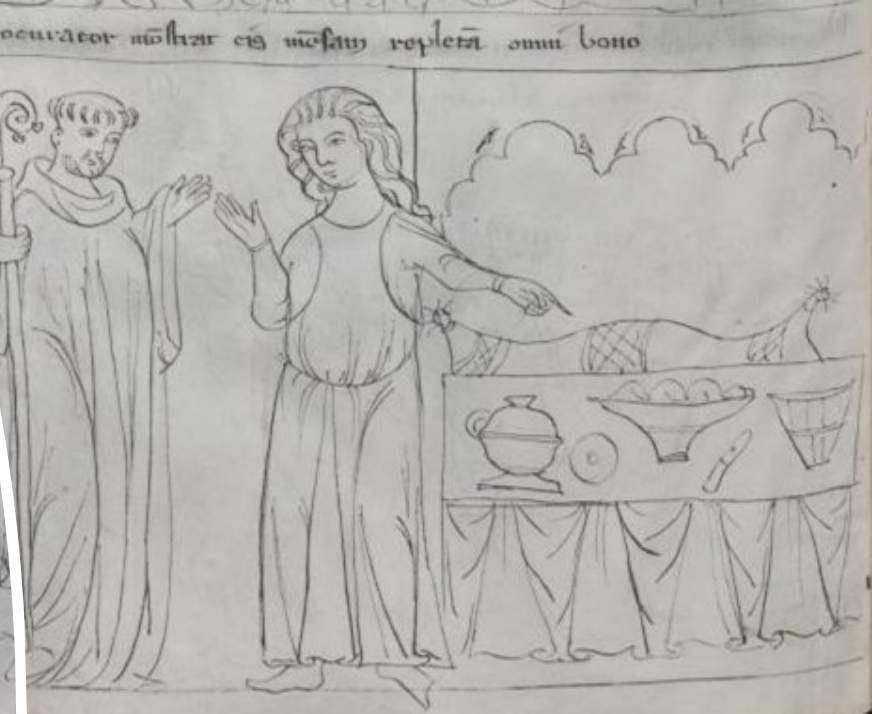
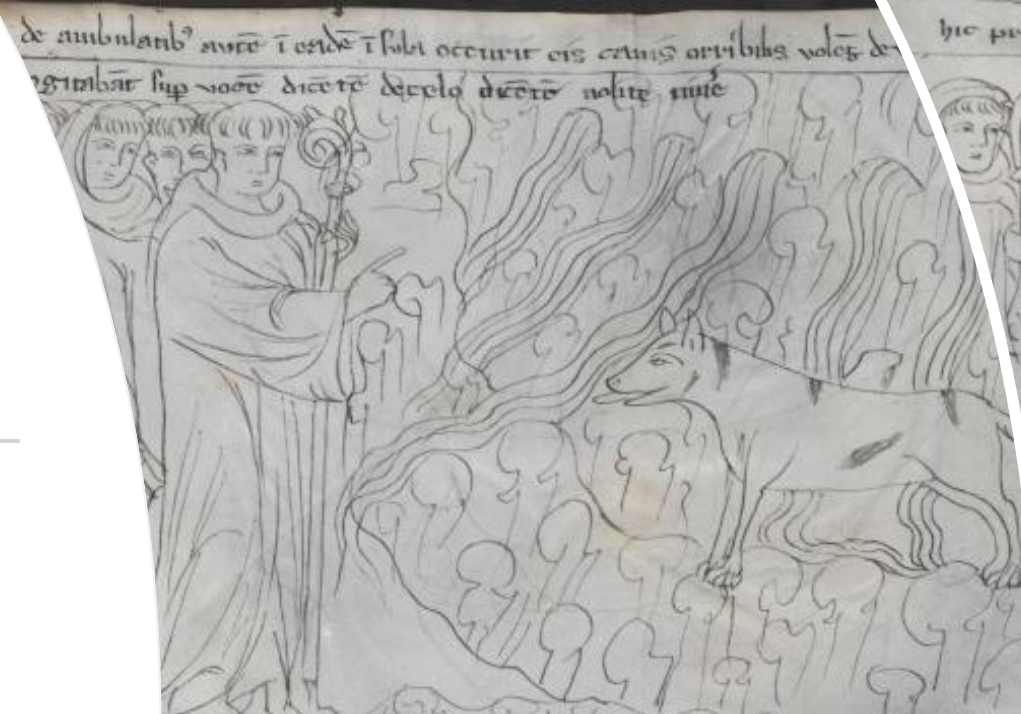
- A ihned porazili převelký strom, z něž postavili loďku.
- Po příchodu svatého Brendana se objevili ještě tři bratři, padli k jeho nohám a řekli: „Modli se za nás!“
- Tady spouští plachtu na lodi.
- Když se plavili po moři, uzřeli břeh ostrova, který vypadal jako obrovská zeď, a velmi vysokou skálu, z níž teklo pět řek.





# Navigatio Brendani

- Když se vydali na ten ostrov, objevil se před nimi hrozný pes, který je chtěl sežrat. Zamysleli se nad hlasem z nebe, který říkal: „nebojte se.“
- Zde jim správce ukazuje stůl přetékaný všemi dobrotami.
- Našli dvůr a v něm dům plný lůžek a křesel.
- Zde spí svatý Brendan a jeho bratři. Mezitím ďábel nese zlatou uzdu jednomu bratřovi.

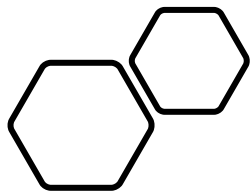


# *Navigatio Brendani*

- Zde svatý Brendan prozíravě rozpoznal, že jeden z bratrů hřeší. Prosil Pána a pravit: (...)
- Zde jej zvedl ze země a démon vyskočil z jeho náruče.
- Zde přijímá tělo Kristovo.







# Navigatio Brendani

- Při plavbě uzřeli kámen, na jehož vrcholku seděla duše. Svatý Brendan jí řekl: „Řekni, duše, kdo jsi?“ „Já jsem duše Jidášova a jsem tu, díky Bohu, jako každou neděli na odpočinku.“
- Zde hrubě berou duši do pekla.
- Zde démoni očekávají duši, svatý Brendan jim ji však toho dne nedá. Lucifer zmlátí své posly, protože duši nepřivedli.

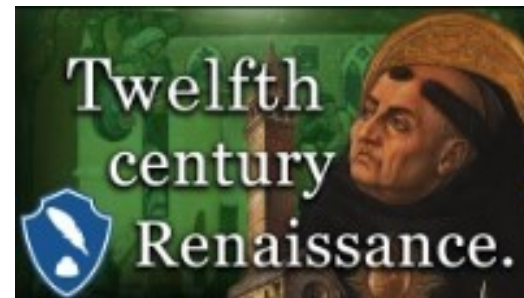




# Středověk, aneb renesance stíhá renesanci?

---

- Karolinská renesance (9. stol.)
- Ottonská renesance (10. stol.)
  - Byzantské literární vlivy, orientace k řecké kultuře, mohutný vývoj liturgie (gregoriánský chorál, sekvence, tropy)
  - Rozšíření latinského kulturního okruhu o slovanský východ
- Renaissance a humanismus 12. století
  - Křížové výpravy, rozmach bohaté aristokracie, emancipace měst a měšťanstva, vznik významných katedrálních škol, později univerzit
    - Kontakty s cizími kulturami (arabská); nové překlady antických děl





# Karolinská renesance – historický kontext

---

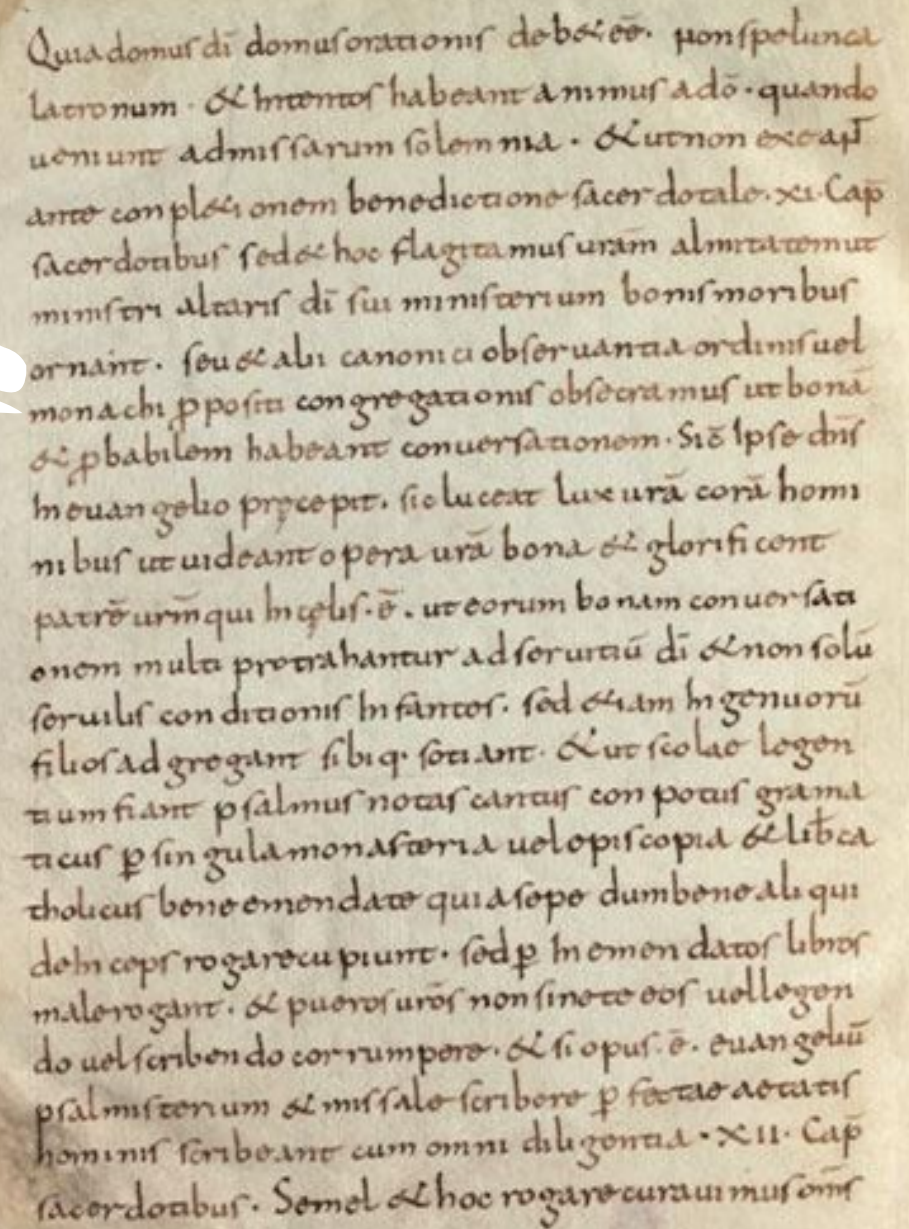
- 8. stol. – rozpad merovejské říše
- 754 - Pippin III. nechává sebe i svého syna Karla (později Velikého) pomazat papežem jako vládce říše
- 768 – Karel nastupuje po Pippinovi Krátkém - sjednocení franské říše
- 800 – korunovace “císařem Římanů”





# Snaha o kulturní a politickou obrodu – „Renovatio imperii“

- Stav znalosti latiny i písma ve franské říši ztěžoval správu nové, velmi rozsáhlé říše
- Řešení
  - Povolání významných učenců na Karlův dvůr v Cáchách
  - Povinnost klášterů zakládat školy
    - *Admonitio generalis* (789)
    - *Epistula de litteris colendis* (800)
    - Schola palatii – škola na Karlově dvoře
  - Návrat k antice – vnějškový, formální; četba antických textů měla zjednodušit přístup k bibli a křesťanským (patristickým) autoritám
  - Reforma písma



Quia domus dei domus orationis debet esse. non spelunca  
latronum. & intentos habeant animus ad deum. quando  
veniunt ad missam solennem. & ut non exeat  
ante completionem benedictionis sacerdotale. xi. Cap  
sacerdotibus sed et hoc flagitamus utramque almitatem ut  
ministri altaris dei sui ministerium bonis moribus  
ornant. seu et alii canonici observantia ordinis uel  
monachi propositi congregationis obsecramus ut bonam  
& probabilem habeant conversationem. Si ipse dominus  
in euangelio precepit. sic luceat lux uestra coram homi  
nibus ut uideant opera uestra bona & glorificent  
patrem uestrum qui in celis est. ut eorum bonam conuersati  
onem multa protrahantur ad seruiciu dei & non solu  
seruili conditionis in fautores. sed etiam in genuorum  
filios ad gregant sibi que sociant. & ut scolae legon  
tium fiant psalmus notis cantus con potius grama  
ticus per singula monasteria uel opiscopua & libera  
tholica bene emendate quia sepe dum bene aliqui  
dehinc cogitare cupiunt. sed per in emendatos libros  
male rogant. & pueros uestris non sine te eos uel logen  
do uel scribendo corrumpere. & si opus est. euangeliu  
psalmistorum & missale scribere per factio acutis  
hominis scribeant cum omni diligentia. xii. Cap  
sacerdotibus. Semel & hoc rogare curauimus omnes



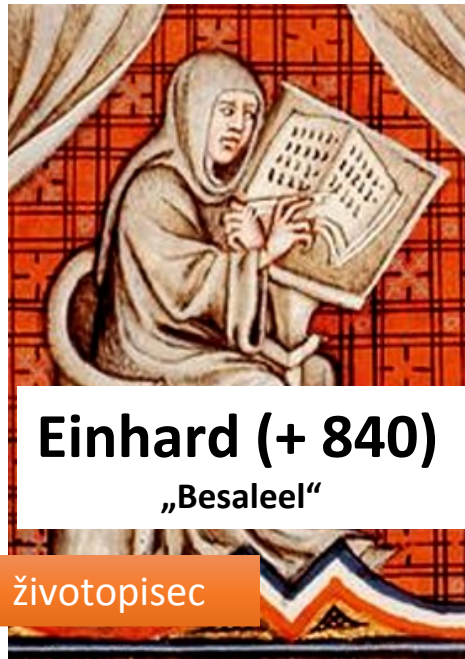




# Karlův dvůr

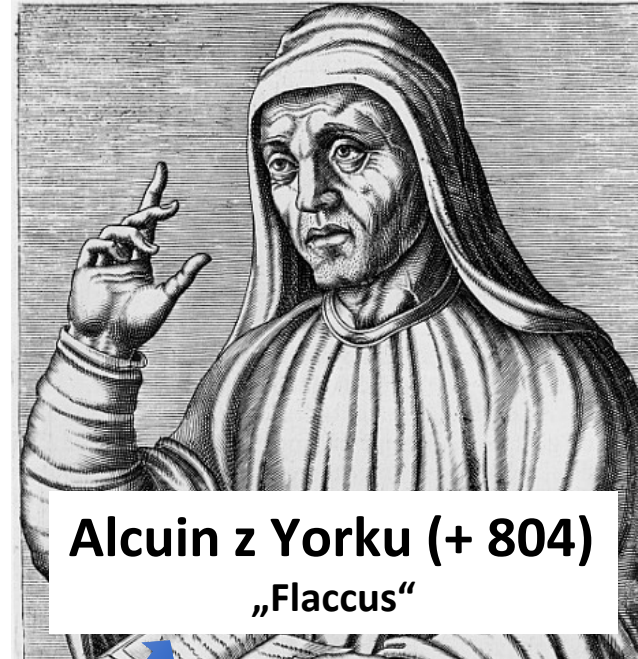


**Karel Veliký (+ 814)**  
„David“

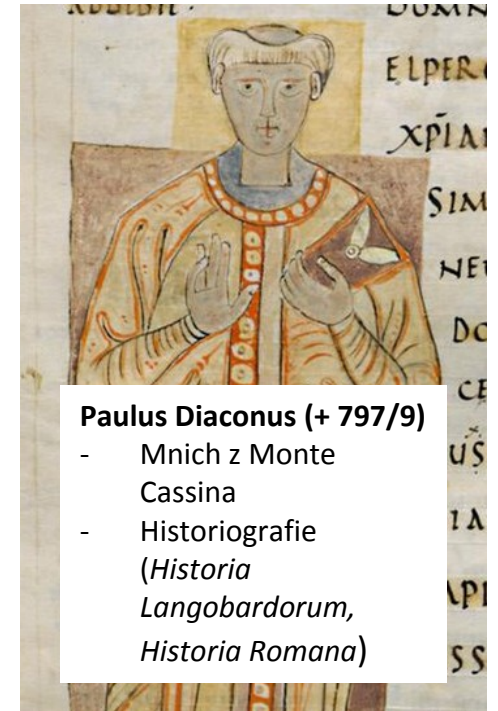


**Einhard (+ 840)**  
„Besaleel“

← životopisec



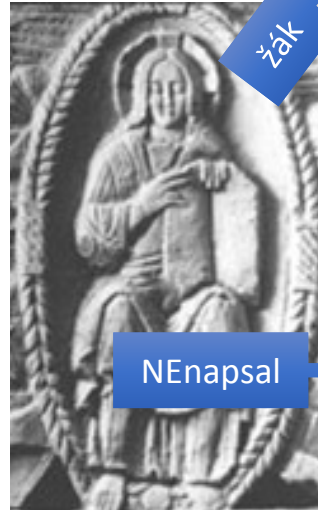
**Alcuin z Yorku (+ 804)**  
„Flaccus“



**Paulus Diaconus (+ 797/9)**  
- Mnich z Monte Cassina  
- Historiografie (*Historia Langobardorum*, *Historia Romana*)



**Petr z Pisy (+ před 799)**  
- Znalec latiny  
← osobní učitel jazyka a gramatiky



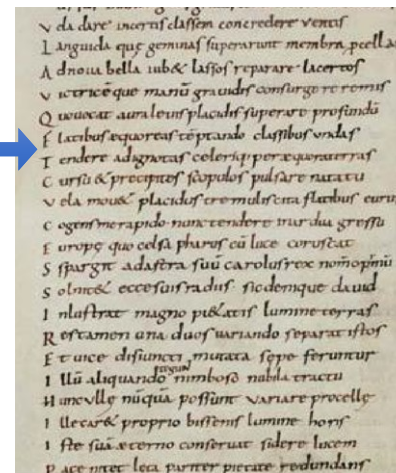
**Angilbert (+ před 814)**  
- „Homerus“, básník

← Techtle mechtle s dcerou Bertou

žák

**Král Karel a papež Lev (799)**

- „Paderbornský epos“
- Karel jako Aeneas
- Setkání papeže a Karla před korunovací



**Theodulf Orleánský (+ cca 821)**

- „Pindaros“
- Teolog a básník







# Alkuin z Yorku (cca 730 – 804)

- Původem z Anglie; 782 přišel s několika žáky na Karlův dvůr
- Hlavní Karlův rádce v oblasti školství a kultury (782-790; po 796)
- Didaktické spisy
  - „Vzdělávací program“ – *Disputatio de vera philosophia* – studium antických autorů za účelem lepšího pochopení Bible; navazuje na Boethia
  - *Grammatica sive dialogus Saxonis et Franconis*
- Teologie – exegetické a dogmatické spisy
- Hagiografie – *Vita sancti Wilibrodi* (život sv. Bonifáce)
- Básně – *O kukačce*, *Spor jara a zimy*, *Rozloučení s celou (?)*

## Alcuin z Yorku: Spor Jara a Zimy

2

### SPOR JARA A ZIMY

Všichni pastýři stád z hor vysokých sestoupí naráz  
dolů a v jarním světle se shromáždí ve stínu stromů,  
společně Múzy velebit chtějí, jež dávají radost.  
Přišel i mladý Dafnis a Palemon staršího věku.  
Všichni se připravovali, že oslaví kukačku písni.  
Jaro tam bylo též, jež hlavu věncí si kvítím,  
přišla i ledová Zima, již zmrzlé se ježily vlasy.  
Velký zápas je čekal, kdo kukačce zazpívá lépe.  
Jaro první se zvedlo a trojverší zanotovalo.

JARO

„Přeji si, aby už přišla má kukačka, rozmilé ptáče.  
Kdekdo ji vítá jak hosta, jenž v domě je nade vše milý,  
když svým zobáčkem rudým nám dobrou notuje písni.“

ZIMA

„Ledová Zima odpoví svým mrzutým hlasem:  
„Kukačka nemusí chodit, ať spí si dál v jeskyni černé,  
stejně má ve zvyku veliký hlad vždy přinášet s sebou.“

JARO

„Přeji si, aby už přišla má kukačka s pupenci stromů,  
zahнала mráz a trvalou družkou slunce se stala —  
slunce má kukačku rádo, jak jasný den stále se dluží.“

ZIMA

„Jen ať sem nechodí, vždyť plodí lopotu stálou,  
přináší urputné boje, mír milený rozbíjí věčně,  
všechno převrací a moře i země jsou v úzkých.“

JARO

„Pročpak, loudavá Zimo, v své písni kukačce spíláš?  
Sama zmalátněla se v temné jeskyni skrýváš  
po hodech Venušiných a pitkách hloupého Bakcha.“

ZIMA

„V domě mém bohatství jest i veselé hostiny jsou tam,  
sladký spánek, a v krbu mi plápolá hřejivý oheň.  
Nic z toho kukačka nezná, jen stále osnuje zradu.“

JARO

„Kukačka v zobáčku květy nám přináší, sladký med dává,  
hnízdečka staví, jí vděčíme též, že plavba je klidná,  
že se mláďata rodí, že pole se zazelenají.“

ZIMA

„Mně je protivné to, co tobě připadá milé,  
avšak počítám ráda, co pokladů v truhlicích skryto,  
těším se z vybraných jídel a celou prodřímám věčnost.“



# Alkuin z Yorku: Úlohy k bystření mladíků

- Máme žebřík o 100 příčkách. Na první příčce sedí jedna hrdlička, na druhé dvě, na třetí tři, na čtvrté čtyři, na páté pět a tak dále až do stovky. Kolik hrdliček sedí na žebříku dohromady?
- Jistý umírající otec svým čtyřem synům zanechal čtyři malé sudy s vínem. V prvním bylo 40 modiů vína, v druhém 30, ve třetím 20, v posledním 10. Zavolal svého správce a řekl mu: „Rozděl tyto 4 sudy mezi mé 4 syny tak, ať každý z nich dostane sud se stejným množstvím vína.“ Jak se musí víno a sudy rozdělit, aby měl každý ze synů stejně?
- Další úlohy k bystření naleznete zde (v AJ):
  - <http://logica.ugent.be/albrecht/alcuin.pdf>





# Einhard (770-840)

- Franského původu, vychován v klášteře ve Fuldě
- Besaleel (V bibli stavitel archy úmluvy) – měl na starosti dvorské stavby
- Vita Caroli
  - Životopis Karla Velikého
  - Inspirace Aeneidou, Suetoniem, ale i Životem sv. Martina



Vita Caroli magni, BnF Paris , Ms. Latin 5927, f. 280v, cca 1050



# Einhard, Život Karlův, 25: Vzdělání Karla Velikého



Mluvil rychle a pohotově. Uměl jasně vyjádřit, cokoliv chtěl. A nespokojil se pouze se znalostí rodného jazyka. Věnoval se studiu cizích jazyků, z nichž latinu ovládl natolik, že latinsky hovořil jako svým rodným jazykem. Řečtině více rozuměl, než byl schopen jí mluvit. Byl výřečný, až mnohomluvný. Velice pečlivě se věnoval sedmeru svobodných umění, pečoval o učitele a prokazoval jim četná dobrodiní. Gramatice se učil u jáhna Petra z Pisy, v té době již starce. Ostatním oborům se učil u jáhna Albina, řečeného Alcuin, původem ze saské Britanie. Byl to muž ze všech nejučenější, u něhož se horlivě věnoval řečnictví a dialektice, především však astronomii. Také se učil počítat a zkoumal běh hvězd. Zkoušel i psát. K tomuto účelu míval v posteli pod poduškami tabulky a knížky, aby se učil psát velká písmena, když by měl volnou chvíli. Ale málo se dařila námaha příliš pozdě započatá.





# Autoři mimo Karlův dvůr: (H)rabanus Maurus (cca 780-853)

- Alkuinův žák v klášteře v Tours
- Opat ve Fuldě (822)
- Exegetické dílo
  - *De rerum naturis / De universo*
    - *O přirozenosti věcí / O všem*
    - *Alegorická interpretace jevů*
- Básnické dílo
  - Hymny Altus prosator, *Veni creator spiritus* (?)
  - *De laudibus sancte Crucis*
    - Figurální básně



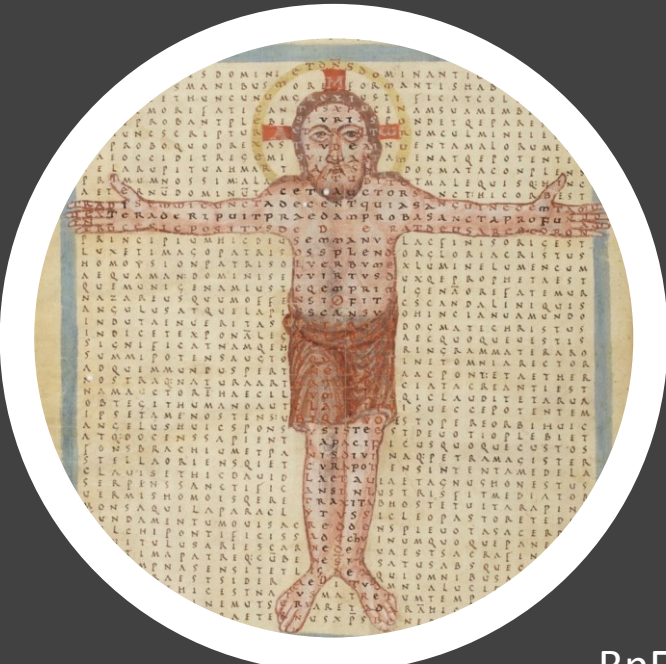


## Rabanus Maurus: O přirozenosti věcí VIII, 2

Žáby byly nazvány podle své hlučnosti, protože se plíží poblíž bažin a vydávají nepřijemné zvuky. Žáby jsou (alegoricky chápáno) démoni apokalypsy: „Viděl jsem z úst draka vystupovat tři nečisté duchy na způsob démonických žab.“ Žáby jsou také heretici, kteří lpí na nejnižších smyslech a nepřestávají štěkat ve své marnotratné žvanivosti, jako v knize Exodus“.







BnF Paris, Ms. Latin 2422

# Rabanus Maurus: *De laudibus sanctae crucis*

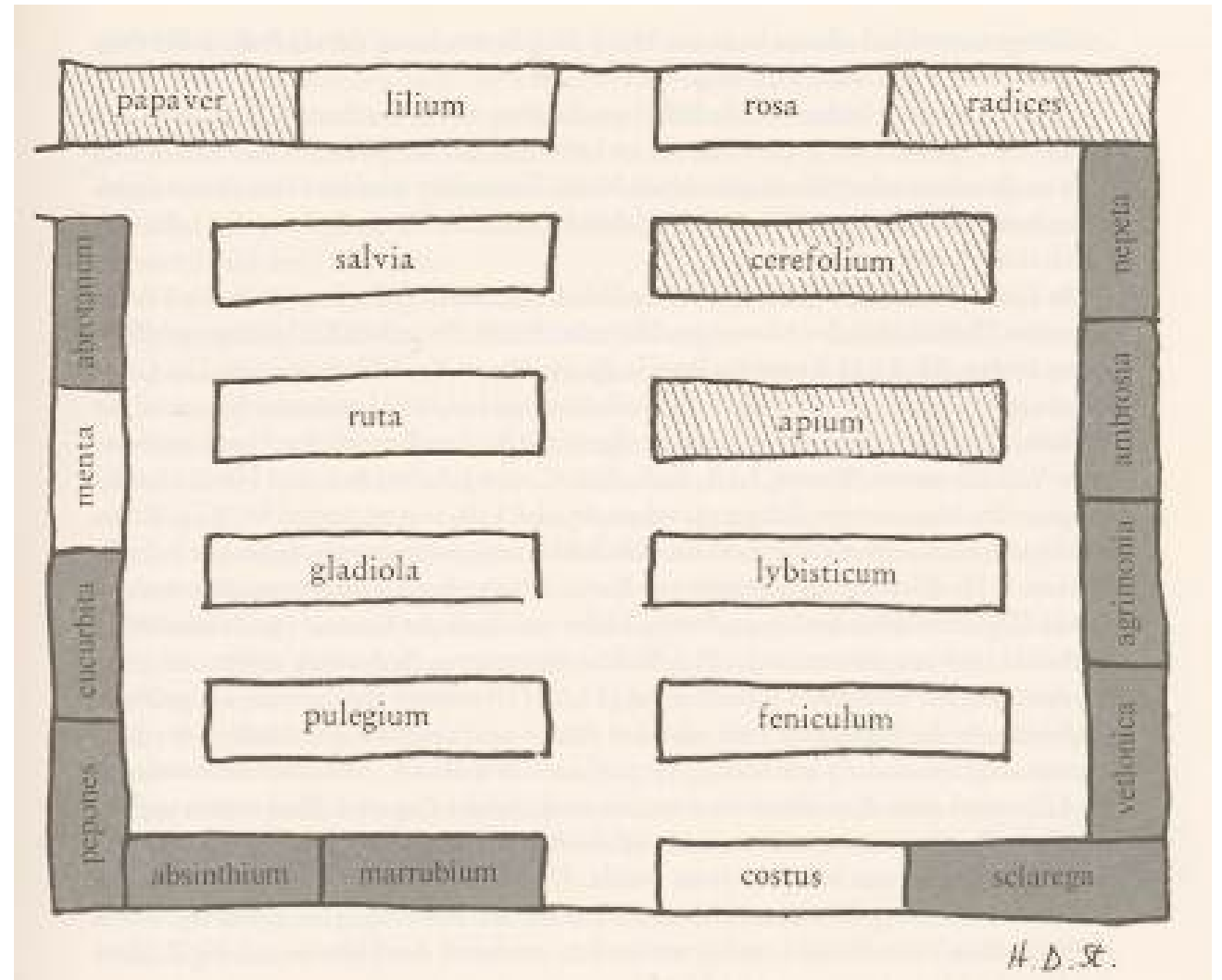
ÖNB Wien, Ms. 652





# Walafrid Strabo (808/9 - 849

- Žák Rabana Maura v klášteře ve Fuldě
- Básník na dvoře Ludvíka Pobožného, opat v Reichenau
- *Visio Vettini* – veršované vidění – cesta peklem, očištěm a návštěva ráje
- *Liber de cultura hortarum* (O zahradnictví)
  - Projděte si Walafrídovu zahrádku (NJ):
    - <https://www.uni-due.de/collcart/hortus/strabo/Hortus.htm>



Plán zahrady léčivých bylin dle Walafrida Strabona  
Převzato z <https://www.uni-due.de/collcart/hortus/strabo/Hortus.htm>





# Walafrid Strabo: *Papaver* (mák)

„Na tomto místě mých básnických hříček zlíbilo se mi zmínit i Cerein mák, jež v zármutku po ztrátě dcery, říká se, požila matka Latónas horoucím přáním zapomenout a zbavit tak mysl nezměrných útrap.

Velmi často tento prostředek pomáhá proti černému nádoru, který z hlubin soužených prsou chrlí nadměru hořký kašel až po samá ústa.

Jeho hlava, plná zrnitých semen, se vzhůru obvykle vzpíná na dopředu skloněném, křehoučkém krčku,

a jako granáty, které po punském kraji své jméno nesou, pod prostorným pláštěm jediné slupky skrývá nesčetné množství zrníček s účinky hodnými chvály. Od zvuku žvýkání má vsutku své příznačné jméno.“

Překlad: Jakub Šimek



# Dhuoda (cca 803 – po 843)

- První známá středověká literátka
- *Liber manualis*
  - Tzv. zrcadlo – kniha poučení pro život; věnováno synovi Vilémovi, kterému nemohla být nablízku
    - O náboženských, rodinných a společenských otázkách
    - Básně - dedikační Vilémovi, autorčin epitař

„(...) Já, Dhuoda, ačkoli jsem nedokonalá ve svém poznání a žiji nehodně mezi důstojnými ženami, přece jsem tvá matka, můj synu Viléme, a oslovuji tě nyní těmito slovy ve své příručce. (...) Prosim tě, abys, bude-li tě zmáhat množství světských a světských činností, často četl tuto malou knížku, kterou ti věnuji, a abys nezanedbával mou památku(...)

Ačkoli budeš mít stále více knih, dopřej si potěšení často číst toto mé malé dílo a buď schopen je s pomocí všemohoucího Boha ke svému prospěchu pochopit. Najdeš v něm zkrátka vše, co bys chtěl vědět; najdeš v něm také zrcadlo, v němž budeš moci bez váhání rozjímat o stavu své duše, aby ses nejen líbil světu, ale abys také ve všem vyhověl Tomu, který tě z prachu země utvořil (Gn 1,7): protože je, můj synu Viléme, naprosto nezbytné, aby ses v obou věcech projevoval tak, abys byl světu užitečný, a abys měl odvahu vždy a ve všem se líbit Bohu.

Nejvíce mi záleží na tom, ó synu Viléme, abych ti sdělila tato slova spásy, mezi nimiž mé vroucí a pozorné srdce vzplane, a abys měl podle mého přání v této malé knize svědectví o svém narození (...)



operuerit corp' hos uſiculos iube trans  
ſcribere firmatam. Vt cernentes ipſū  
ep'ythaphiū ſepulchryme indigna.  
dignuſ addm̄ iubeant fundere p'ces.  
Sed & iſtū Manualē que legiſ. quilo  
gerit unquā ūba que ſub: ſecuntē me  
dite t' ipſe. Et merā quaſi int' recluſā. dō  
cōmendā ſoluendā Lxxiii. Hic Le  
cē Lectol; Vēaſicyloſ; Eſſita  
L'hu; D

M

D e t'ra ſolmatū. hoc int' unulo. duodane  
corp' iacā' humatū. & eximē ſuſcipe illa  
h' cenāq. fragile tell' undiq. ſuū ſuſcipit  
cenū ad ymma. & ex benign' illu emāda  
V l'eriſ rigata. ſolū illi ſup reſtat denaſe  
pulchri. I urex eſ ſolue delicta.  
O miſ' & ſexuſ. uadentiq. & reu'tentiſ. hio  
rogo dicite ita. A gyoſ magnē eſ dilue u'cla  
D iri uulneriſ antro deſixa. Septaſ flūſ. utā  
ſiniuit cenōſā. I urex ſuſ parce peccatiſ.  
A nguſ ne ille ſuā obſcur' amā m' aptet. oran  
teſ dicite ita. D iſ clemiſ. illi ſuccurre  
d e hinc perant ſeat quiſ. uſq. dū legat. cōuro  
o'm ſutor eſt m' adicteſ. R e q'ē illi tribue alme.  
E t luce p' p' tuā eia ſc'iſ iube benign' in ſinē  
largiri. A m' recipiat p' ſuſcipiſ.



...a další

Johannes Scotus Eriugena



We do not know what God is. God Himself does not know what He is because He is not anything. Literally God is not, because He transcends being.

AZ QUOTES



- **Gotšalk z Orbais** (806/8- před 870)
  - Přítel Walafrida Strabona, vzepřel se Rabanovi, protože nechtěl do kláštera, kam jej poslal otec
  - teologické spory (predestinace, trojjedinost) názory odsouzeny jako heretické); básně
- **Notker Balbulus**
  - Vypravěčský talent se silnou vadou řeči, který si získal Karla III. Tlustého
    - *Gesta Caroli*
  - hymny, snad zakladatel sekvence?
- **Jan Scotus Eriugena**
  - překlad Dionysia Areopagity
  - Odmítal Gotšalkovo učení o predestinaci, ale jeho názory byly taky odsouzeny jako kacířské)
  - *De divisione naturae*
    - Pokus skloubit novoplatonismus s křesťanstvím, blízko k panteismu



Děkuji za  
pozornost

---

